

Хоровець В. Є.,

аспірант

Маріупольського державного університету

ОСОБЛИВОСТІ СТРУКТУРИ Й СЕМАНТИКИ ПРИЙМЕННИКІВ ЗІ ЗНАЧЕННЯМ ПРИЧИНИ В АНГЛІЙСЬКІЙ І НОВОГРЕЦЬКІЙ МОВАХ

Анотація. У статті розглянуто основні принципи класифікації англійських і новогрецьких прийменників. Проаналізовано англійські та новогрецькі прийменники зі значенням причини, а також досліджено їх структурно-семантичні особливості. Визначено подібності й розбіжності прийменників на позначення причини в досліджуваних мовах і висвітлено подальші перспективи дослідження.

Ключові слова: прийменник, причина, причинові відношення, структурно-семантичні особливості, класифікація, семантична структура.

Постановка проблеми. Прийменник являє собою багатопланове явище, яке завжди викликало й викликає численні дискусії та суперечки. Місце прийменників у системі мови, дискусії стосовно їх лексичного значення, проблема визначення домінуючого значення (лексичного чи граматичного), залежність прийменника від відмінка чи керування відмінком з боку прийменника – ось далеко не повний перелік питань, на які все ще не існує однозначної відповіді.

Інтерес до вивчення службових частин мови, особливо прийменників, у різних мовах і надалі не припиняється в сучасній лінгвістиці. Зокрема цим питанням займалися і продовжують займатися М. Всеволодова, Є. Харитонова, І.А. Щукіна, Р. Saint-Dizier, С. Vandeloise [3; 8–11]. Утім, якщо дослідженню англійських прийменників присвячено багато робіт, прийменникам новогрецької мови все ще бракує належної уваги. Крім того, варто зазначити, що, з погляду семантики, одними з найменш досліджених відношень, які можуть виражати прийменники, є причинові відношення будь-якої мови, зокрема англійської та новогрецької. Отже, все це зумовлює актуальність дослідження.

Мета цієї розвідки – дослідження особливостей структури й семантики прийменників зі значенням причини в англійській і новогрецькій мовах. Окреслена мета передбачає вирішення таких завдань:

- 1) висвітлення особливостей прийменникових систем англійської та новогрецької мов;
- 2) виділення англійських і новогрецьких прийменників зі значенням причини та їх структурно-семантичний аналіз;
- 3) визначення подібностей і розбіжностей прийменників на позначення причини в досліджуваних мовах.

Об'єктом дослідження є причинові прийменники англійської та новогрецької мов. Предметом дослідження виступають функціональні та структурно-семантичні особливості причинових прийменників англійської та новогрецької мов.

Виклад основного матеріалу дослідження. Англійські прийменники походять від прислівників, іменників (інколи прикметників) чи дієприкметників і, відповідно, їх можна поділити на такі групи: 1) прислівникові (adverbial), 2) відіменникові (nounal), 3) віддієслівні чи дієприкметникові (verbal or participial). Прислівникові прийменники, у свою чергу, можна поділити на прості, або первинні (simple or primary), котрі сформувалися дуже давно від прислівників місця (in, on, for, to тощо), та складні (compound), які складаються з двох чи трьох прислівників або прийменників (into, out of, about тощо).

Відіменні субстантивні прийменники походять від адвербіальних словосполучень, що складаються з первинного прийменника та іменника, до якого часто приєднується, у такому випадку, другий первинний прийменник. Такі сполучення або втратили прийменник (наприклад, down вниз по – id of dūne з пагорбу), або зберегли редукований прийменник, що перетворився на омертвілий префікс (alboard, beside, behind), або зберегли нередукований прийменник (in spite of, in accordance with, by means of). Залежно від цього відіменні субстантивні прийменники є або простими (спрощеними), або складними (за видом похідними (compound), або складеними (composite).

Відіменні ад'єктивні прийменники (along, below) походять від сполучень первинних прийменників з субстантивованими прикметниками. Дієприкметникові прийменники сформувалися на основі дієприкметників теперішнього часу (concerning, restricting) або від дієприкметників минулого часу (past, except). Деякі з таких прийменників складені, тому що вони є сполученням колишнього дієприкметника та первинного прийменника (owing to, according to) [1, с. 6–7; 2, с. 200].

Важливе місце в прийменниковій системі англійської мови посідають прийменники зі значенням причини. Отже, на основі аналізу лексикографічних джерел англійської мови було виявлено 16 прийменників, які мають у своєму значенні сему причинності: 9 простих, 1 складний та 6 складених. До простих прийменників причини зараховуємо такі: after, at, by, for, from, in, of, on, with. Усі ці прийменники мають сему причинності у складі своїх значень, але для жодного з них вона не є ні головною, ні однією з основних, а посідає п'яте, шосте або навіть восьме місце серед інших значень. Ці прийменники можуть виражати таке: 1) власне причину: he was pleased at hearing the news – він зрадів, почувши новини, to cry out in surprise – закричати від здивування; 2) причину, джерело: to die by hunger – вмерти з голоду, to know by experience – знати з досвіду, he was bent with age – роки зігнули його; 3) причину, привід: to cry for joy – плакати від радощів;

4) причину, спонукання: he acted from principle – він діяв із принципу; 5) причину, підставу: to do something of one's own accord – робити щось за власним бажанням.

До наступної групи належить складний прийменник out of. Але статус цього елемента досить неоднозначний, тому що деякі дослідники вважають недоцільним називати out of прийменником і зараховують його до групи слів, що виконує функцію прийменників та має значення прийменників [5]. Інші ж, навпаки, зараховують цей елемент до складу прийменників англійської мови [2; 4; 6]. Услід за точкою зору, яка подана в багатьох сучасних граматиках англійської мови, будемо називати цей елемент прийменником. Отже, цей прийменник може виражати причину або підставу, причому в його семантиці сема причини посідає ядерну позицію: out of respect – з поваги, out of spite – від злості.

Складені прийменники викликають численні суперечності, тому що стосовно їх визначення існує багато розбіжностей. По-перше, це відкритий клас і кількість його складників невизначена. По-друге, деякі лінгвісти вважають прийменниками лише частину складових цього класу – because of, thanks to, due to, інші ж елементи – або взагалі не вважають прийменниками [17; 18], або називають їх фразами, які знаходяться на шляху до перетворення на прийменники [7]. Утім, більшість дослідників зараховують цей клас до складу прийменників і називають їх або складеними, або фразовими прийменниками [4; 6; 10]. Отже, до складених прийменників причини зараховуємо такі прийменники: because of, by virtue of, due to, on account of, owing to, thanks to. Для всіх цих прийменників причинове значення є основним, а для because of ще і єдиним. Причому прийменник because of є одним із основних засобів вираження причинових відношень в англійській мові.

Стосовно новогрецьких прийменників, їх звичайно поділяють на дві основні групи. Але серед дослідників немає єдності щодо назв цих груп і принципів їхньої класифікації. Отже, використовуються такі назви:

1) загальні (κοινές) – загальнозживані прийменники, які користуються частотним вжитком. Наприклад: Γράφει με το χέρι – пише ручкою, або прийменники загального зживання (προθέσεις γενικής χρήσεως): με, σε, για, από, які характеризуються значною полісемією. Наприклад: Πηγαίνω στη Γαλλία – їду до Франції;

2) наукові чи застарілі (λόγιες чи απαρχαιωμένες) – прийменники, що походять від давньогрецької та зживаються або лише у формалізованому стилі, або в стереотипних виразах. Наприклад: Ο Περικλής έζησε τον 5ο αι. προ Χριστού – Перикл жив у 5-ому столітті до н. е., або прийменники специфічного зживання (προθέσεις ειδικής χρήσεως), які характеризуються більш конкретним значенням. Наприклад: Το ταξίδι του “Οδυσσέα”, λόγω εμπόδιων, κράτησε δυο χρόνια – унаслідок перешкод, подорож «Одіссея» тривала два роки [14, с. 264; 13, с. 247; 12, с. 185–189].

Окрему групу становлять прийменники, що походять з офіційної мови минулих часів, яку використовували аристократія та керівна верхівка (на відміну від народної мови – прим. В. Х.). Деякі з цих прийменників використовуються здебільшого в офіційно-діловому стилі новогрецької мови, інші зживаються лише для вираження специфічних значень і в устаєлених виразах [15, с. 387; 12, с. 190].

Крім того, у новогрецькій мові існують прийменники, які складаються з двох слів. Деякі вчені називають такі формації описовими прийменниками (περιφραστικές προθέσεις) і розглядають їх як складні елементи, які функціонально та семантично дорівнюють простому прийменникові [12, с. 194]. Інші дослідники вважають такі формації прийменниковими фразами (προθετικές εκφράσεις), адже йдеться про одну з особливостей новогрецької мови – про сполучення прийменника з прислівником, що дорівнює власне прийменникам. Прихильники цієї точки зору виділяють такі прийменникові фрази: з прийменником με (μαζί με, σύμφωνα με); з прийменником σε (μεταξύ σε); з прийменником από (έξω από, μακριά από); з прийменником σε чи з прийменником από (απάνω σε – απάνω από); з подвійним прийменником από (από κάτω από) [16, с. 393].

Важливе місце в прийменниковій системі новогрецької мови посідають прийменники зі значенням причини. Аналіз тлумачних і перекладацьких словників новогрецької мови дав змогу виділити 12 причинових прийменників: από, για, εκ/εξ, εκτός, ένεκα / ένεκεν, εξαιτίας, επί (επ', εφ'), λόγω, με, σε, υπό (υπ', υφ'), χάριν. За будовою це прості прийменники. До їх складу входять усі прийменники загального зживання (προθέσεις γενικής χρήσεως): με, σε, για, από.

Ядерну позицію серед зазначених прийменників посідає прийменник για, тому що значення причини в його семантиці посідає другу або третю позицію. В інших випадках сема причиновості є другорядною, похідною і посідає п'яту позицію (από) або навіть сьому (με, σε):

Τον εκτίω για την σοβαρότητα του – я поважаю його за серйозність.

Απορούσα με τη σιωπή του – мене здивувало його мовчання.

Інші прийменники зі значенням причини належать до прийменників специфічного зживання (προθέσεις ειδικής χρήσεως). Прийменники першого типу виражають причину взагалі, не уточнюючи, тоді як прийменники другого типу характеризуються більш конкретним значенням, і деякі з них є власне причиновими, тобто значення причини для них єдине. До таких прийменників належать такі: ένεκα / ένεκεν, εξαιτίας, λόγω. Усі ці прийменники сполучаються з родовим відмінком іменника. Прийменник ένεκα/ένεκεν здебільшого використовується в устаєлених виразах і сполучається з лексикою, характерною для наукового стилю: τιμής ένεκεν – почесний.

Прийменник εξαιτίας є результатом консолідації прийменникового комплексу εξ αιτίας. Цей прийменник виражає неприємну причину, причину, що перешкоджає: Το ταξίδι αναβλήθηκε εξαιτίας της κακοκαιρίας – подорож було відкладено внаслідок непогоди.

Останній прийменник цієї групи λόγω походить від устаєленої форми давального відмінка іменника λόγος – причина: Λόγω ξαφνικής διαθεσίας αποφάσισα να μείνω στο σπίτι – по причині раптового нездужання я вирішив залишитися вдома.

У семантичній структурі інших прийменників цієї групи причинове значення є другорядним. Отже, до цієї групи ми зараховуємо прийменники εκ/εξ, εκτός, επί (επ', εφ'), υπό, χάριν.

Прийменник εκ/εξ використовується виключно в устаєлених виразах. Основне значення цього прийменника в

давньогрецькій мові – рух від якогось місця/походження. Значення причини посідає сьоме місце серед інших значень цього прийменника і є похідним від його первинного смислу: *εκ χάρας* – від радощів, *εκ της οργής* – від гніву.

До окремої групи варто зарахувати прийменники *εκτός*, *επί*, *υπό*, тому що причинове значення в семантиці цих прийменників виділяють не всі дослідники. Отже, *εκτός* може виражати причину, яка виключає, унеможливує здійснення чогось, *επί* сполучається з давальним відмінком іменника та виражає привід, причину, за якої щось відбувається.

Καταδικάστηκε εις θάνατον επί εσχάτη προδοσία – йому винесли смертний вирок за державну зраду. *Υπό* вживається в офіційно-діловому чи науковому стилі новогрецької мови, а також у багатьох усталених виразах: *Καταστροφές προκλήθησαν υπό των χιονοπτώσεων* – руйнування були викликані снігопадами.

Прийменник *χάριν* характерний для наукового стилю. Він означає причину, привід, за якого щось говорить або відбувається: *Δεν ισχυρίστηκε σοβαρά κάτι τέτοιο, το ανέφερε χάριν παιδείας* – він не говорив таке серйозно, тільки з метою виховання.

Значення причини в семантичній структурі цього прийменника наближається до значення цілі, але при тлумаченні цього слова Г. Бабінютич використовує слово *λόγος*, що означає причину, привід, а це дає змогу нам, принаймні на цьому етапі дослідження, припустити його здатність виражати причинові відношення.

Висновки. Підводячи підсумки, слід зазначити, що як англійська, так і новогрецька мова характеризуються значною кількістю прийменників, здатних виражати причинові відношення. Прийменникова система англійської мови відзначається більшою кількістю прийменників зі значенням причини, ніж прийменникова система новогрецької мови. Водночас у новогрецькій мові сема причиновості притаманна всім без винятку основним прийменникам (або прийменникам загального вживання). Крім того, у системі новогрецьких прийменників існують три власне причинові прийменники, у семантиці яких значення причини є єдиним: *ένεκα/ένεκεν, εξαιτίας, λόγω*.

Для англійської мови, у свою чергу, характерною є наявність значної кількості складених прийменників, які варто назвати причиновими, тому що значення причини для них основне. Водночас прийменники цієї групи викликають певні труднощі для дослідників унаслідок розбіжностей у поглядах стосовно їх статусу. Незважаючи на те, що складені прийменники англійської мови, безумовно, виконують функції прийменників і характеризуються значною кількістю, дотепер не існує загальновизнаного принципу їх відбору, незалежного від індивідуального сприйняття. Крім того, вони не становлять замкнутого кола. Отже, їх кількість і склад досі не визначено. Унаслідок цього, можна припустити, що до складених причинових прийменників (а саме складені прийменники є основним засобом вираження причинових відношень в англійській мові) належить більш численна кількість одиниць, ніж було визначено. Решту проаналізованих англійських прийменників доцільно вважати не причиновими, а прийменниками зі значенням причини, оскільки в їх семантичній структурі сема причиновості є другорядною (порівняно зі складеними прийменниками), а інколи й навіть периферійною.

Запропонована стаття не претендує на вичерпне висвітлення проблеми дослідження англійських і новогрецьких прийменників зі значенням причини. Особливості вживання та функціонування причинових прийменників потребують подальшого ретельного дослідження із залученням текстового матеріалу, що, безумовно, сприятиме розробці певних положень теорії дискурсу.

Література:

1. Аничков И.Е. Вступительная статья / И.Е. Аничков // Предлоги английского языка / Б.Н. Аксененко. – М. : Изд-во л-ры на иностр. языках, 1956. – С. 3–16.
2. Беляева М.А. Грамматика английского языка : [учеб. пособие для неяз. вузов] / М.А. Беляева. – 6-е изд. – М. : Высш. шк., 1977. – 333 с.
3. Всеволодова М.В. Теория функционально-коммуникативного синтаксиса: Фрагмент прикладной (педагогической) модели языка / М.В. Всеволодова. – М., 2000. – 501 с.
4. Ганшина М.А. Практическая грамматика английского языка / М.А. Ганшина, Н.М. Василевская. – М. : Высш. шк., 1964. – 549 с.
5. Ильиш Б.А. Строй современного английского языка / Б.А. Ильиш. – Л. : Просвещение, 1971. – 367 с.
6. Кобрин Н.А. Грамматика английского языка: Морфология. Синтаксис : [учебное пособие для студентов педагогических ин-тов и ун-тов по специальности № 2103 «Иностранные языки»] / Н.А. Кобрин, Е.А. Корнеева, М.И. Осовская, К.А. Гузеева. – СПб. : Союз, 1999. – 496 с.
7. Крылова И.П. Грамматика современного английского языка : [учебник для ин-тов и фак. иностр. яз.] / И.П. Крылова, Е.М. Гордон. – 4-е изд., испр. – М. : Книжный дом «Университет», 1999. – 448 с.
8. Харитоновна Е.С. Прийменникова система давньогрецької мови в діакронії (Гомер – Ксенофонт – Новий Завіт) / Е.С. Харитоновна // Наукова спадщина професора С.В. Семчинського і сучасна філологія : зб. наук. праць : у 2 ч. – Київ : Київський університет, 2001. – Ч. 2. – 2001. – С. 500–505.
9. Щукіна І.А. Статус причинових прийменників у комунікативній структурі висловлення / І.А. Щукіна // Лінгвістичні студії : зб. наук. праць. Випуск 14 / укл.: А. Загнітко (наук. ред.) та ін. – Донецьк : ДонНУ, 2006. – С. 121–125.
10. Saint-Dizier P. Syntax and semantics of prepositions / P. Saint-Dizier. – CNRS, Toulouse: Springer, 2006. – 332.
11. Vandeloise C. Methodology and Analyses of the Preposition / C. Vandeloise // Cognitive Linguistics. – 1994. – № 5–2. – P. 157–184.
12. Κλαίρης Χ. Γραμματική της Νέας Ελληνικής. Δομολεειτουργική – Εποικοινωνιακή Γ' (Π.2) Τα Επρηματικά της Νέας Ελληνικής. Η εξειδίκευση του μηνύματος / Χ. Κλαίρης, Γ. Μπαμπινιώτης. – Αθήνα: Εκδόσεις «Ελληνικά Γράμματα», 2001. – 276 σ.
13. Παπαναστάσιου Γιαννη Β. Εφαρμοσμένη Γραμματική της Δημοτικής και Συντακτικό. Δημοτικού – Γυμνασίου – Λύκειου και για Επιστήμονες / Β. Παπαναστάσιου Γιαννη. – Δέκατη έβδομη έκδοση βελτιωμένη. - Αθήνα: Εκδόσεις «Προτεус», 2009. – 288 σ.
14. Χατζησαββίδης Σ. Γραμματική της Νέας Ελληνικής: Θεωρητικές Βάσεις και Περιγραφή, Τομος Α' (Φωνητική – Φωνολογία – Μορφολογία) / Σ. Χατζησαββίδης. – Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Βανίας, 2009. – 288 σ.
15. Holton D. Γραμματική της Ελληνικής Γλώσσας (μετάφραση Β. Σπυρόπουλος) / D. Holton, P. Mackridge, E. Filippaki-Warbuton. – Αθήνα: Εκδόσεις Πατάκη, 2009. – 495 σ.
16. Νεοελληνική Γραμματική (της δημοτικής). – Ανατύπωση της έκδοσης του ΟΕΣΒ (1941) με διορθώσεις. – Θεσσαλονίκη, 2005. – 456 σ.
17. Новый большой англо-русский словарь : в 3 т. / [Ю.Д. Апресян, Э.М. Медникова, А.В. Петрова и др.]; под общ. рук. Ю.Д. Апресяна и Э.М. Медниковой. – 3-е изд., стереотип. – М. : Рус. яз., 1999. – 832 с.
18. Oxford dictionary of English / [ed. by Angus Stevenson]. – New York : Oxford University Press, 2010. – 2112 p.
19. Новогреческо-русский словарь : ок. 67000 слов / И.П. Хориков, М.Г. Малев; под ред. П. Пердикиса, Т. Пападопулоса. – М. : Культура и традиции, 1993. – 853 с.

21. Λεξικό της νέας ελληνικής γλώσσας με σχόλια για τη σωστή χρήση των λέξεων: Ερμηνευτικό, ετυμολογικό, ορθογραφικό, συνωνύμων-αντιθέτων, κύριων ονομάτων, ελισθημονικών όρων, ακρωνυμίων / Γ. Μπαμπινιώτης. Τρίτη έκδοση. – Αθήνα: Κέντρο Λεξικολογίας Ε.Π.Ε., 2008. – 2032 σ.

Хоровец В. Е. Особенности структуры и семантики предлогов со значением причины в английском и новогреческом языках

Аннотация. В статье рассматриваются основные принципы классификации английских и новогреческих предлогов. Проанализированы английские и новогреческие предлоги со значением причины, а также исследованы их структурно-семантические особенности. Определены сходства и различия предлогов, выражающих причину в исследуемых языках, и представлены дальнейшие перспективы исследования.

Ключевые слова: предлог, причина, причинные отношения, структурно-семантические особенности, классификация, семантическая структура.

Khorovets V. Structural and semantic peculiarities of causal prepositions in English and Modern Greek

Summary. The article deals with the main principles of classification of English and Modern Greek prepositions. English and Modern Greek prepositions with causal meaning are analyzed and their structural and semantic peculiarities are revealed in the article. Similarities and differences of causal prepositions in the given languages are defined and perspectives of further research are presented.

Key words: preposition, cause, causal relationship, structural and semantic peculiarities, classification, semantic structure.